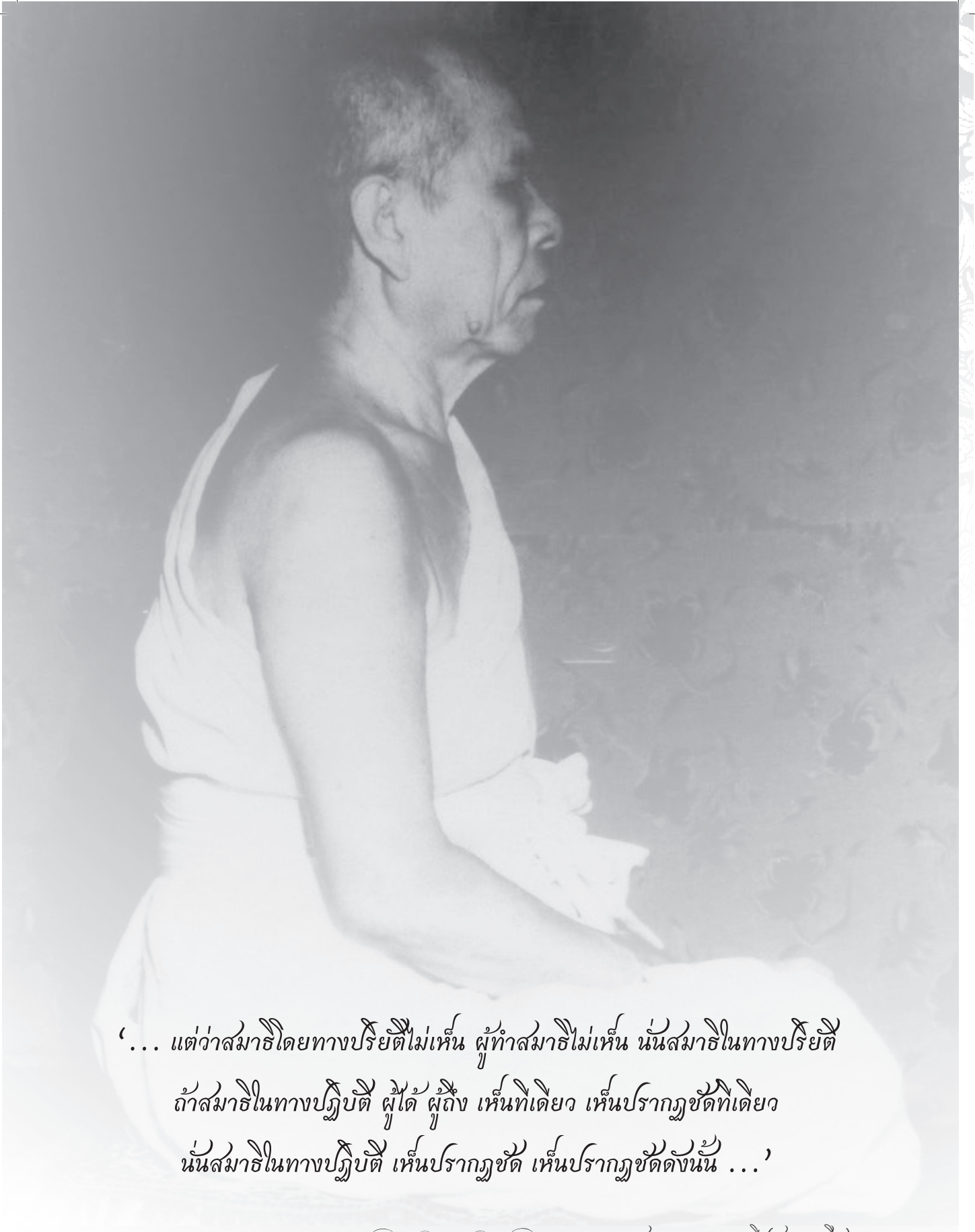

‘... แต่ว่าสมาธิโดยทางปริยัติไม่เห็น ผู้ทำสมาธิไม่เห็น นั่นสมาธิในทางปริยัติ
ถ้าสมาธิในทางปฏิบัติ ผู้ได้ ผู้ถึง เห็นทีเดียว เห็นปรากฏชัดทีเดียว
นั่นสมาธิในทางปฏิบัติ เห็นปรากฏชัด เห็นปรากฏชัดดังนี้ ...’

รวมพระธรรมเทศนา พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

กัณฑ์ที่ ๑๘

สมาธิเบื่องต่ำและสมาธิเบื่องสูง

๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ ทน)

กถญจ สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตาฯ เทวฺจิเมณปิ ปรียาเยน สมาธิ
สมฺมทกฺขาโต ภควตาฯ อุปริเมณปิ ปรียาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตาฯ
กถญจ เทวฺจิเมณ ปรียาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตาฯ อิตฺ อริยสํวโก
ไวสสํคารมมณํ กริตฺวา ลภติ สมาธิ ลภติ จิตฺตสํเสกคฺคตฺตณฺติฯ เอวํ โข เทวฺจิเมณ
ปรียาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตาฯ กถญจ อุปริเมณ ปรียาเยน สมาธิ
สมฺมทกฺขาโต ภควตาฯ อิตฺ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสลํ อมฺเมหิ สวิตกํ
สวิจารํ วิเวกขมฺปิติสฺสํ ปจฺมํ เฌนํ อุปสมฺปชฺช วิหริติ วิตกฺกวิจารณํ รูปสมํ
อชฺเมตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตฺโส เอโกทิมารํ อวิตกํ อวิจารํ สมาธิขมฺปิติสฺสํ ทุตฺติยํ
เฌนํ อุปสมฺปชฺช วิหริติ ปัตติยา จ วิราคา อุปะกฺขโก จ วิหริติ สโต จ สมฺปชาโน
สุขญฺจ กาเยน ปฏฺฐิสฺสเวเตติ ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขณฺติ อุปะกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ
ตติยํ เฌนํ อุปสมฺปชฺช วิหริติ สุขสฺส จ ปทานา ทฺกฺขสฺส จ ปทานา ปุพฺพเพว
โสมนสฺสโทมนสฺสํ อตฺถจฺจมา อทุกขมสฺสํ อุปะกฺขาสติปาริสฺสํ จิตฺตํ เฌนํ
อุปสมฺปชฺช วิหริตฺติฯ เอวํ โข อุปริเมณ ปรียาเยน สมาธิ สมฺมทกฺขาโต ภควตาฯ

โอวาทปาติโมกฺขาธิปาโจ พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงในเรื่องสมาธิ ซึ่งเป็นลำดับอนุสนธิมาจากศีล
ศีลแสดงแล้วโดยปริยายเบื่องต่ำ และโดยปริยายเบื่องสูง ส่วนสมาธิเล่าก็จักแสดงโดย
ปริยายเบื่องต่ำ โดยปริยายเบื่องสูงดูจะเดียวกัน ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้น
นั้น จะแปลความเป็นสยามภาษา พอเป็นเครื่องประดับประดาสอนองศรัทธา ประดับ

สติปัญญาคุณสมบัติ ของท่านผู้พุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรใน
สถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า เริ่มต้นแห่งพระธรรมเทศนาในเรื่องสมาธิเป็นลำดับไป

มีคำปฐกวิสัชนาด้วยพระองค์เองว่า กถญจ สมาธิ สมมุทกฺขาโต ภควตา
สมาธิที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสแล้วเป็นไฉน เหฏฺฐิเมหิ ปรียาเยน สมาธิ สมมุ-
ทกฺขาโต ภควตา สมาธิที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องต้นบ้าง
อุปริเมหิ ปรียาเยน สมาธิ สมมุทกฺขาโต ภควตา สมาธิที่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องสูงบ้าง

กถญจ เหฏฺฐิเมหิ ปรียาเยน สมาธิ สมมุทกฺขาโต ภควตา สมาธิที่พระ
ผู้มีพระภาคทรงตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องต้นนั้นเป็นไฉนเล่า

อิธ อริยสาวโก อริยสาวกในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ โวสุสคฺคการมฺมณํ
กิริตฺวา ลภติ สมาธิํ กระทำสละการมณเสียแล้ว ลภติ สมาธิํ ย่อมได้ซึ่งสมาธิ
ลภติ จิตฺตสฺสเอกคฺคตํ ย่อมได้ซึ่งความที่แห่งจิตเป็นหนึ่ง เอวํ โข เหฏฺฐิเมหิ
ปรียาเยน สมาธิ สมมุทกฺขาโต ภควตา อย่างนี้แหละ สมาธิที่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องต้น

กถญจ อุปริเมหิ ปรียาเยน สมาธิ สมมุทกฺขาโต ภควตา สมาธิที่พระผู้มี
พระภาคทรงตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องสูงเป็นไฉนเล่า

อิธ ภิกฺขุ ภิกษุผู้ศึกษาในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ วิวิจฺเจว กาเมหิ
วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สงัดแล้วจากกามทั้งหลาย สงัดแล้วจากอกุศลธรรม
ทั้งหลาย ย่อมเข้าถึงซึ่งปฐมฌาน ความเพ่งที่ ๑ เป็นไปด้วยกับวิตก วิचार ปิตี และสุข
เกิดแต่วิเวก

วิตกฺกวิจฺจารณํ รูปสฺมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิกาวํ
อวิตกฺกํ อวิจาร์ วิตกฺกวิจฺจารณํ รูปสฺมา สงบเสียซึ่งวิตกวิจาร์ ความตรึกตรอง
นั้นสงบเสียได้ อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส จิตผ่องใสในภายใน เอโกทิกาวํ
ถึงซึ่งความเป็นเอกอุทัย เข้าถึงซึ่งทุติยฌาน ความเพ่งที่ ๒ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีแต่
ปิตี สุข เกิดแต่วิเวก วิเวกํ มีปิตีและสุข เกิดแต่วิเวกดังนี้ อย่างนี้แหละเป็นฌานที่ ๒

ปิติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหริติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน
ปฏิสฺสเวเตติ ยนฺตํ อริยา อาจิขฺยนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหริติ ปราศจากความ
ปิตี อุเปกฺขโก สุขวิหริติ มีสุขหนึ่ง มีสติเป็นอุเบกขาอยู่ สุขญฺจ กาเยน

ปฏิบัติเวทติ เสวยความสุขด้วยนามกาย อริยา อาจิขุหนติ อุเปกขโก อันพระ
อริยะทั้งหลายย่อมกล่าวว่า เข้าถึงซึ่งตติยฌาน ความเพ่งที่ ๓ มีสติเจยเป็นอุเบกขา
อุเปกขโก สติมา สุขวิหาริตี เสวยสุขอยู่ มีสติอยู่เป็นอุเบกขา มีสติเป็นอุเบกขาอยู่
ชื่อว่าเข้าถึงซึ่งตติยฌาน เป็นความเพ่งที่ ๓ อย่างนี้แหละ

สุขสฺส จ ปหานา ทุกขสฺส จ ปหานา ปุพฺพเพว โสมนสฺสโทมนสฺสํ
อตถกฺขมา อทุกขมสฺสํ อุเปกฺขาสติปาริสฺสuthิ จตฺตถิ ฌานํ อุปสมปชฺช วิหริ
สุขสฺส จ ปหานา ทุกขสฺส จ ปหานา ละสุขละทุกข์เสียได้แล้ว ปุพฺพเพว
โสมนสฺสโทมนสฺสํ อตถกฺขมา สงบสุขทุกข์อันมีในก่อนเสีย สงบความดีใจเสียใจ
อันมีในก่อนเสียได้ อทุกขมสฺสํ อุเปกฺขาสติปาริสฺสuthิ เข้าถึงซึ่งจตุตถฌาน ความ
เพ่งที่ ๔ ไม่มีสุขไม่มีทุกข์ มีสติเป็นอุเบกขาเจยอยู่ มีสติบริสุทธิ์เป็นอุเบกขาอยู่ อย่าง
นี้แหละสมาธิที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสแล้วโดยปริยายเบื้องต้นสูง นี่เนื้อความของพระ
บาลี คลีความเป็นสยามภาษาได้ความเพียงเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอธิบาย ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ในสมาธิสืบต่อไป เป็นข้อที่ลึก
ล้ำคัมภีรภาพนัก แต่สมาธิจะแสดงโดยปริยายเบื้องต้นก่อน

สมาธิโดยปริยายเบื้องต้นถือเอาความตามพระบาลีนี้ว่า อิธ อริยสาวโก แปลว่า
พระอริยสาวกในพระธรรมวินัย โวสุสคฺคการมฺมณํ กริตฺวา กระทำให้ปราศจากอารมณ์
รูปารมณํ สัททารมณํ คันธารมณํ รสารมณํ โผฏฐัพพารมณํ ธรรมารมณํ อารมณํทั้ง ๖
ไม่ได้เกี่ยวแก่ใจเลย เรียกว่าปราศจากอารมณ์ ลภติ สมาธิ นั้นแหละสมาธิละ ได้
สมาธิในความตั้งมั่น ลภติ จิตฺตสฺสเสกคฺคตํ ได้ซึ่งความที่แห่งจิตเป็นหนึ่ง หรือได้
ความที่แห่งจิตเป็นธรรมชาติหนึ่ง ไม่มีสองต่อไป นี่ส่วนสมาธิโดยเบื้องต้น

สมาธิโดยปริยายเบื้องต้นบาลีว่า อิธ ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ ภิกษุผู้ศึกษาใน
ธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ สงัดแล้วจากกามทั้งหลาย สงัดแล้วจากอกุศลธรรม
ทั้งหลาย เข้าถึงซึ่งปฐมฌาน ความเพ่งที่ ๑ เป็นไปด้วย วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา
วิตก ความตรึกถึงฌาน วิจาร ความตรองในเรื่องฌาน เต็มส่วนของวิจารแล้วชอบใจ
อิมํใจ ปิติ ชอบอกชอบใจ ปลื้มอกปลื้มใจ เรียกว่าปิติ สุข มีความสบายกายสบายใจ
เกิดแต่วิเวก วิเวกขมฺปิติสฺสํ ประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ วิตก วิจาร ปิติ สุข เกิด
จากวิเวก ก็เข้าเป็นองค์ ๕ ประการ นี่ปฐมฌาน

ทุกขนิมิตต์เล่า วิตกุกวิจารณํ รูปสมา สงบวิตกวิจาร์เสยได้ ความตรึกความ
ตรองตรวจตราไม่มี สงบวิตกวิจาร์เสยได้ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ เข้าถึงซึ่งทุกขนิมิตต์
ความเพ่งที่ ๒ ระคนด้วยองค์ ๓ ประการ คือ ปิตี สุข เกิดแต่วิเวกเหมือนกัน นี่เข้าถึง
ทุกขนิมิตต์

ปิติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหริติ ปราศไปจากความปีติ ไม่มีปีติ
เข้าถึงซึ่งตติยนิมิตต์ ความเพ่งที่ ๓ ระคนด้วยองค์ ๒ ประการ คือ สุข เกิดแต่วิเวก
หรือ สุข เอกัคคตา อย่างนี้ก็ได้ เพราะเกิดแต่วิเวก

ระบัสสุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ละสุขละทุกข์เสยได้ หรือ
ดับความดีใจเสยใจอันมีในก่อนเสยได้ เข้าถึงจตุตถนิมิตต์ ความเพ่งที่ ๔ ระคนด้วย
องค์ ๒ ประการ มีสติ บริสุทฺธิเจยอยู่ ๒ ประการเท่านั้น ที่จับตามวาระพระบาลีได้
ความอย่างนี้ นี่เป็นปริยัติแท้ๆ ยังไม่เข้าถึงทางปฏิบัติ

ส่วนสมาธิในทางปฏิบัติเป็นไฉน ในทางปฏิบัติละก็มีรสมีชาติตึ้นัก สมาธิในทาง
ปฏิบัติว่าโดยปริยายเบื่องต่ำเบื่องสูงแบบเดียวกัน

อริยสาวกในธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ นี่สมาธิในทางปฏิบัติ กระทำอารมณ์
ทั้ง ๖ รูปารมณฺ์ สัทธารมณฺ์ รสธารมณฺ์ คันธารมณฺ์ โผฏฐัพพารมณฺ์ ธรรมารมณฺ์ ไม่ให้ติด
กับจิต หลุดจากจิตทีเดียว เหลือแต่จิตล้วนๆ ไม่มีอารมณ์เข้าไปแตะทีเดียว เหมือนอะไร
เหมือนคนที่เวลานอนจะใกล้หลับ เมื่อยังไม่หลับมีอารมณ์เข้าไปติดอยู่ รูปารมณฺ์บ้าง
นึกถึงอดีตบ้าง ปัจจุบันบ้าง อนาคตบ้าง สัทธารมณฺ์บ้าง ที่เป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต
คันธารมณฺ์บ้าง ที่เป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต รสธารมณฺ์บ้าง ที่เป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคต
โผฏฐัพพารมณฺ์บ้าง ที่เป็นของเก่า ของใหม่ ของปัจจุบัน หรือธรรมารมณฺ์บ้าง ที่เกิดอยู่
ในเดี๋ยวนั้น ที่ล่วงไปแล้ว และที่จะเกิดต่อไป อารมณ์เหล่านี้แหละวนอยู่กับใจ ติดอยู่กับ
ใจ เบื้องจากกันไม่ได้ ไม่หลับนอน ตลอดคืนยังรุ่งก็ไม่หลับ เพราะอารมณ์มันเข้าไป
ติดกับใจ มันไปเกี่ยวข้องกับใจ มันไปบังคับใจเสียนอนไม่หลับ มันไม่หลุด เมื่อไม่
หลุดเช่นนี้ละก็เรียกว่าสละอารมณ์ไม่ได้

เมื่อสละอารมณ์ได้ในทางปฏิบัติ ไม่เกี่ยวข้องกับอารมณ์เลย ใจหลุดจากอารมณ์
เหมือนอะไร เหมือนไข่แดงกับไข่ขาวอยู่ด้วยกันจริงๆ แต่ว่าไม่เกี่ยวกัน ไข่แดงมีเยื่อ
หุ้มอยู่นิดหนึ่ง บางๆ ไม่เกี่ยวกับไข่ขาวด้วย ไข่ขาวหุ้มอยู่ข้างนอกไม่ติดกัน รสชาติ
ของไข่แดงก็รสหนึ่ง รสชาติของไข่ขาวก็รสหนึ่ง ไม่เข้ากัน อยู่คนละทาง เห็นปรากฏ
ทีเดียว เห็นที่ไหน อยู่ที่ไหน จึงเป็นทางปฏิบัติ เห็นปรากฏชัดอยู่ในกลางดวงธรรมที่

ทำให้เป็นกายมนุษย์ ไสบริสุทธี เท้าฟองไข่แดงของไก่ กลางกายมนุษย์นี้ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ก็ไสบริสุทธี เท้าฟองไข่แดงของไก่นั้นแหละ แต่ส่วนจิตที่เป็นสมาธิก็อยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้นแหละ ไม่ใช่จิตดวงเดียว ในกลางดวงจิตมีวิญญาณ แต่ดวงจิตอยู่ในกลางดวงจำ ดวงจำอยู่ในกลางดวงเห็น แต่ว่าพูดถึงจิตดวงเดียวแล้วก็ จิตไม่เกี่ยวกับอารมณ์ทีเดียว อารมณ์ไม่เข้าไปแตะทีเดียว นิ่งหยุดตั้งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ แล้วผู้ปฏิบัติของตัวก็เห็น ใครเห็นนี้เป็นทางปฏิบัติ

กายมนุษย์ละเอียดมันเห็น ไม่ใช่กายมนุษย์คนหยาบนี้ กายมนุษย์ละเอียดที่มันผืนออกไป กายมนุษย์คนนั้นแหละมันเห็น มันอยู่ในกลางดวงนั้นแหละ มันเห็นดวงจิตบริสุทธีสนิทหลุดจากอารมณ์ดังนี้ ไม่มีอารมณ์เข้าไปเกี่ยวข้องเลยทีเดียว เป็นดวงจิตใสแห่งอยู่นั้นแหละ เหมือนไข่แดง แต่ว่ามันไม่ใสอย่างไข่แดงหรอก ใสเหมือนกระจกส่องเงาหน้า ใสแห่งทีเดียว ตากายมนุษย์ละเอียดมันเห็น เพราะว่ามันก็รู้ว่าดวงจิตของมนุษย์เวลานี้ไม่เกี่ยวกับอารมณ์ทั้ง ๖ เลย อารมณ์ทั้ง ๖ ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องเลย หลุดจากกันหมด

เห็นอย่างนี้เรียกว่า โวสุสัคคารมมณิ กริตวา ลกติ สมาธิ มันก็นิ่ง นิ่งแน่นอนอยู่กับดวงจิต มันไม่คลาดเคลื่อน ดวงจิตนั้นก็ซ้อนอยู่กับดวงจำ ดวงเห็น ดวงวิญญาณก็ซ้อนอยู่ในกลางดวงจิตนั้นแหละ ทั้ง ๔ อย่างนี้ซ้อนไม่คลาดเคลื่อนกัน เป็นจุดเดียวกันนั้นแหละ ไม่ลั่นหลุดจากกัน เป็นก้อนเดียวขึ้นเดียวอันเดียวทีเดียว เห็นชัดๆ อย่างนี้เรียกว่าสมาธิในทางปฏิบัติแท้ๆ อย่างนี้เรียกว่าได้สมาธิ จิตตสเสกคัคคตัม ได้ถึง เอกคัคตา ได้ถึงซึ่งความเป็นหนึ่ง

จิตดวงนั้นแหละ ถึงซึ่งความเป็นหนึ่งทีเดียว ไม่มี ๒ ไม่มีเขยื้อน แน่นแน่นเหมือนอย่างกับน้ำที่ใส่ไว้ในแก้ว ตั้งไว้ในที่มัน ไม่มีลมพัดมาถูกต้องเลย ไม่เขยื้อนเลยทีเดียว อยู่ทีเดียว หยุดอยู่กับที่ทีเดียว นั้นได้ชื่อว่า จิตตสเสกคัคคตัม ถึงซึ่งความเป็นหนึ่งทีเดียว จิตถึงซึ่งความเป็นหนึ่งขนาดนั้น นั้นได้สมาธิอย่างนี้เรียกว่าได้สมาธิแล้ว แต่ว่าสมาธิโดยปริยายเบื้องต้น อย่างนี้สมาธิโดยปริยายเบื้องต้น ไม่ใช่สมาธิโดยปริยายเบื้องต้น

สมาธิทำนองหลักมาก ไม่ใช่แต่จิตแน่นเท่านั้น ไม่ใช่แต่จิตปราศจากอารมณ์ถึงซึ่งความเป็นหนึ่งเท่านั้น สมาธิทำนองหลักไว้ถึง ๔๐ แต่ว่า ๔๐ ยกเป็นปริยายเบื้องต้นเสีย ๘ เหลืออีก ๓๒ นั่นก็เป็นที่ทำสมาธิเหมือนกัน แต่ว่าเป็นสมาธิฝ่ายนอกพระ

ศาสนา ไม่ใช่ในนะ สมาธิข้างนอก แต่ว่าเห็นข้างนอกแล้วก็โน้มเข้าไปข้างในได้ ถ้าสมาธิตรงข้างในดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์เช่นนี้ละก็ ถูกเป้าหมายใจดำของพระพุทธศาสนาทีเดียว

สมาธินอกพุทธศาสนาออกไปนะ ที่พระพุทธเจ้ารับรอง อนุโลมเข้ามาในพระพุทธศาสนานั้น กสิณ ๑๐ อสุภ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ เป็น ๓๐ แล้ว อาหारेปภิกุลสัญญา จตุราตุวัตถาน เป็น ๓๒ นี่สมาธิโดยปริยายเบื้องต้นทั้งนั้น ไม่ใช่สมาธิโดยปริยายเบื้องต้น ถึงจะทางปริยัติก็ดี ทางปฏิบัติก็ดี ว่าโดยปริยายเบื้องต้น สมาธิโดยทางปริยัติก็แบบเดียวกัน สมาธิโดยทางปฏิบัติก็แบบเดียวกัน แต่ว่าสมาธิโดยทางปริยัติไม่เห็น ผู้ทำสมาธิไม่เห็น นั่นสมาธิในทางปริยัติ

ถ้าสมาธิในทางปฏิบัติ ผู้ได้ ผู้ถึง เห็นทีเดียว เห็นปรากฏชัดทีเดียว นั่นสมาธิในทางปฏิบัติ เห็นปรากฏชัด เห็นปรากฏชัดดังนั้น

ส่วนสมาธิโดยปริยายเบื้องต้นต้องพูดถึงฉาน จิตที่เป็นดวงใส ที่เห็นเป็นดวงใสอยู่นั้นแหละ ผู้ปฏิบัติจะเข้าถึงซึ่งสมาธิโดยปริยายเบื้องต้นต่อไปได้ ใจต้องหยุดนิ่งกลางดวงจิตที่ใสนั้น ต้องหยุดนิ่งทีเดียว พอหยุดถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ ก็เกิดเป็นฉานขึ้นกลางดวงจิตที่หยุดนั้น กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ กลางดวงจิตที่หยุดนั้น นี่หนักเข้าๆ พอถูกส่วนเข้าก็เข้ากลางของหยุดนั้น เข้ากลางของหยุด พอถูกส่วนถึงขนาดถึงที่เข้า เป็นดวงผุดขึ้นมา เป็นดวงผุดขึ้น ผุดขึ้นกลางนั้นแหละ ดวงใหญ่ไม่ใช่ดวงย่อย วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒ วา ๘ ศอก หนาคืบหนึ่ง กลมเป็นปริมาตรกลมรอบตัว วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒ วา หนาคืบหนึ่ง ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า ถ้าดวงนั้นผุดขึ้นมา มีกายกายหนึ่ง กายมนุษย์ละเอียดนั้นแหละ ขึ้นนั่งอยู่กลางดวงนั้น

เมื่อกายมนุษย์ละเอียดขึ้นนั่งอยู่กลางดวงนั้นแล้ว นี่เนื่องมาจากดวงนั้นนะ ใจของกายมนุษย์ละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด เห็นดวงจิตของตัวเองอีก นี่เป็นสมาธิทำไว้แล้วนะ แต่ว่าไม่ใช่ดวงจิตมนุษย์คนโน้น เป็นดวงจิตของกายมนุษย์ละเอียด เห็นปรากฏทีเดียว มันก็นั่งนิ่งอยู่ กายมนุษย์ละเอียดก็เอาใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงจิตของตัวเองนั้น อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั้น นี่ขึ้นมาเสียชั้นหนึ่งแล้ว พ้นจากกายมนุษย์หยาบขึ้นมาแล้ว กายมนุษย์ละเอียดก็นั่งอยู่กลางดวงฉาน วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๘ ศอก ๒ วา กลมรอบตัวเป็นวงเวียนหนาคืบหนึ่ง จะไปไหนก็ได้แล้ว เข้าฉานแล้ว กายมนุษย์ละเอียดเข้าฉานแล้ว เมื่อเข้าฉานเช่นนั้นแล้วก็คล่องแคล่ว จะไปไหนก็คล่องแคล่ว เมื่อเข้าฉาน

เข้ารูปนั้นแล้ว เกิดวิตกขึ้นแล้วว่านี่อะไร รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างนี้ ไม่เคยพบเคยเห็น เกิดวิตกขึ้น ตรีกตรองทีเดียว ลอกคราบลอกคูดู วิจารณ์เกิดขึ้นเต็ม วิตกก็นำตรวจตราสีสนัสนวนะ ดูรอบเนื่อรอบตัว ดูซ้ายขวาหน้าหลัง ดูรอบตัวอยู่ ตรวจตราแน่นอนแล้ว เต็มส่วนของความตรวจตราแล้ว เกิดปีติชอบอกชอบใจปลื้มอกปลื้มใจ เบิกบานสำราญใจ เต็มส่วนของปีติเข้า มีความสุขกายสบายใจ เมื่อสุขกายสบายใจ แล้วก็หนึ่งเฉยเกิดแต่วิเวก ใจวิเวกวิงเวงหนึ่งอยู่กลางดวงนั้น นี่เต็มส่วนขององค์ฌาน อย่างนี้ กายมนุษย์ละเอียดเข้าฌานแล้ว อย่างนี้เรียกกายมนุษย์ละเอียดเข้าฌานอยู่กลางดวงนั้น นี่สมาธิในทางปฏิบัติเป็นอย่างนี้ แต่ว่าขั้นสูงขึ้นไป เมื่อตัวอยู่ในฌานนี้ ยังใกล้กับของหายาบนัก

เราจะทำให้สูงขึ้นไปกว่านี้ ใจกายละเอียดก็ขยาย ใจขยายจากปฐมฌานของกายมนุษย์ละเอียด ใจกายมนุษย์ละเอียดก็หยุดหนึ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด กลางกายนั้น หยุดหนึ่งอยู่กลางดวงจิตที่เห็นในนั้น หนึ่งหนักเข้าๆๆๆ พอถูกส่วนเข้า เกิดขึ้นมามีดวงเท่ากัน นี่เรียกว่าทุติยฌาน พอเกิดขึ้นอีกดวงหนึ่งแล้วละก็ กายทิพย์ทีเดียว กายทิพย์ละเอียดทีเดียวเข้าฌาน ไม่ใช่กายทิพย์หายาบนละ กายทิพย์ละเอียดเข้าฌานอีก แบบเดียวกับกายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ละเอียดก็เข้าฌาน อาศัยกายทิพย์หายาบนเข้าฌานทีเดียว หนึ่งอยู่กลางดวงอีก แบบเดียวกัน ชนิดเดียวกัน หนึ่งอยู่กลางดวงอีก ที่นี้ไม่มีวิตกวิจารณ์ ละวิตกวิจารณ์เสียแล้ว เหลือแต่ปีติชอบอกชอบใจ มันดีกว่าเก่า ไสสะอาดดีกว่าเก่ามาก ปลื้มอกปลื้มใจ เมื่อปลื้มอกปลื้มใจเช่นนั้นเต็มส่วนของความปีติก็เกิดความสุขขึ้น เต็มส่วนของความสุขเข้า ใจก็หนึ่งเฉย หนึ่งเฉยอยู่ในอุราเรียกว่าอุเบกขา หนึ่งเฉยอยู่กลางนั้น นี่กายทิพย์ละเอียดเข้าฌานแล้ว กายทิพย์ละเอียดก็นี้นี้ใกล้เคียงกับกายมนุษย์ละเอียด ที่ละเอียดกว่านี้มีอีก

ใจของกายทิพย์ละเอียดก็ขยายจากฌานที่ ๒ ใจก็หนึ่งอยู่กลางดวงจิตของตัวตั้งเก่าต่อไปอีก ของกายทิพย์ละเอียดต่อไปอีก กลางดวงจิตนั้น พอถูกส่วนเข้า ฌานก็ผุดขึ้นมามีดวงหนึ่งเท่ากัน ดวงเท่ากันแต่ใสกว่านั้น ดีกว่านั้น วิเศษกว่านั้น คราวนี้กายรูปพรหมขึ้นมาแล้ว กายรูปพรหมละเอียดก็เข้าฌานนั้น แต่ว่าอาศัยกายรูปพรหมหายาบนี้อยู่กลางดวงของตติยฌาน ในนี้ไม่มีปีติ เป็นสุข เอกัคคตา ก็หนึ่งเฉยอยู่กับสุขนั้น มีองค์ ๒ เต็มส่วน รับความสุขของตติยฌานนั้นพอสมควรแล้ว กายรูปพรหมละเอียดก็นี้นี้ใกล้เคียงกับกายมนุษย์ละเอียด

ใจกายรูปพรหมละเอียดก็ขยายจิตจากตติยฌาน หนึ่งอยู่ในกลางดวงจิตของตัวเองนั้น
ใสอยู่นั้น กลางของกลางๆๆๆ
ถูกส่วนเข้า ผุดขึ้นมาอีกดวงหนึ่งเป็นดวงที่ ๔
เข้าถึงจตุตถฌาน เข้าถึงจตุตถฌานอาศัยกายรูปพรหมหยาบ และ กายรูปพรหม
ละเอียดเข้าจตุตถฌาน กายรูปพรหมละเอียดก็เข้าจตุตถฌานไป เมื่อเข้าจตุตถฌาน
หนักเข้าเป็นอุเบกขา กายรูปพรหมเมื่อเข้าฌานนี้มีแต่ใจวางเฉยอยู่ มีสติบริสุทธิ์อยู่
เท่านั้น มีสติเจยบริสุทธิ์เป็น ๒ ประการ พอถูกหลักฐานดีแล้ว เมื่อเข้าสู่รูปฌาน
แน่นอนดังนี้แล้ว

ใจกายรูปพรหมละเอียด ก็หยุดนิ่ง อยู่ศูนย์กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกาย
รูปพรหมละเอียด อยู่ศูนย์กลางดวงจตุตถฌานนั้น จะเข้ารูปฌาน ต่อไป เข้า
อากาสนัญจายตนฌาน ญาณัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน เนวสัญญานา
สัญญายตนฌาน ต่อนี้ไปใช้กายรูปพรหมละเอียดไม่ได้ ใช้กายรูปพรหม ใช้กาย
รูปพรหมกายเดียวเข้าฌานเหล่านั้น นี่เป็นฌานในภพ ไม่ใช่ฌานนอกภพ ฌานทั้ง
๔ ประการนี้แหละ เป็นสมาธิโดยปริยายเบื้องต้น โดยทางปฏิบัติดังกล่าวมานี้ ปฏิเว
ชที่ปรากฏชัดตามส่วนของตน ตนมารู้เห็นตามความเป็นจริงนั้น เป็นตัวปฏิเวชทั้งนั้น
เมื่อเข้าถึงฌานที่ ๑ ก็เป็นตัวปฏิเวชอยู่แล้ว เข้าถึงฌานที่ ๒ ก็เป็นตัวปฏิเวชอยู่อีก รู้
เห็นปรากฏชัด เมื่อเข้าถึงฌานที่ ๓ ก็เป็นปฏิเวชอีก ปรากฏชัดด้วยตาของตัว
เข้าฌานที่ ๔ ก็เป็นปฏิเวชอีก เป็นปฏิเวชทั้งกายมนุษย์ เข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด ก็
เป็นปฏิเวชอยู่อีก เข้าถึงกายรูปพรหม ก็เป็นปฏิเวชของกายรูปพรหม เข้าถึงกายรูป
พรหมละเอียด ก็เป็นปฏิเวชของกายรูปพรหมละเอียด ส่วนรูปพรหมเป็นของละเอียด
ส่วนจตุตถฌานก็เป็นของละเอียดแต่ว่าเกี่ยวกัน ที่จะเข้ารูปฌานต้องเริ่มต้นแต่รูปฌาน
นี้ พอเข้าอากาสนัญจายตนฌาน ก็ใช้กายรูปพรหมอย่างเดียวกัน อย่างนี้แล
สมาธิโดยปริยายเบื้องต้น

แสดงมาโดยปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวช พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน**
ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจง
บังเกิดมีแก่ท่านเจ้าภาพและสาธุชน จงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต
ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติอุทิศธรรมิกภาโดย
อรรถนิยมความเพียงเท่านี้

เอวံ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ